

Ксенія Ковальова,

викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0002-9734-5667>
м.Одеса, Україна

Катерина Лесневська,

старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0003-0903-4170>
м. Одеса, Україна

Номінативне поле культурологічного концепту TEXTILE в англійській мові

Nominative field of the linguocultural concept TEXTILE in the English language

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів вербалізації культурологічного концепту TEXTILE в англійській мові, вивченню його номінативного поля. Концептуалізація як один з основних напрямів когнітивних досліджень мовознавства зосереджує увагу на вивченні концепту, як ключового поняття лінгвоконцептології. Одним із складних питань цього напрямку мовознавства є визначення структури концепту. В роботі розглядаємо концепт як структуру, яка представлена ядерною та периферійною зонами; визначаємо його польову модель за допомогою методів етимологічного, дефініційного та компонентного аналізів. Матеріалом дослідження слугували етимологічні словники англійської мови, загальні тлумачні словники англійської мови та спеціальні словники текстильної термінології. Лексичне значення англомовної лексеми *textile* зазнало вагомих змін через історичний розвиток текстильної промисловості та відповідне розширення людського знання, що відобразилося на об'ємі структури концепта. Ядерна зона концепту, що вивчається, представлена трьома групами номінативних одиниць, а саме: матеріал, процес та результат. До ядерної зони включені лексеми, які є термінологічними одиницями області текстильної промисловості. Група МАТЕРІАЛ репрезентована наступними лексемами *fibre, filament* та *yarn*, група ПРОЦЕС – *weaving, knitting, staple, nonwoven, manufactured, felted, crocheted* та *spinnable*, група РЕЗУЛЬТАТ – *cloth, fabric, garment, lace, embroidery, rug* та *waste*. Периферію номінативного поля концепту ділимо на ближню та дальню. Зона ближньої периферії репрезентована нетермінологічними лексемами, спорідненими з ключовою лексемою на основі таким семантичних компонентів як перехрещення ниток та нетканий. Серед них виокремлюємо на-

стунні: *contexture, intertexture, net, web, tissue, canvas, material, fibre, filament, yarn, cotton, bolt, thread, substance*. Зона дальньої периферії представлена метафорами, утворені на основі подібності за дією, та фразеологізмами, наприклад, *peaceweaver, fate-weaver, word-weaver*.

Ключові слова: *концепт, структура, компонентний аналіз, польова модель, ядро, периферія.*

Summary. *The article is devoted to the study of the means of verbalisation of the cultural concept TEXTILE in the English language, the study of its nominative field. Conceptualisation as one of the main areas of cognitive research in linguistics focuses on the study of the concept as a key concept of linguoconceptology. One of the difficult issues in this area of linguistics is to determine the structure of the concept. In the research, the concept is considered as a structure represented by the nuclear and peripheral zones; its field model is defined by means of using the methods of etymological, definitional and component analyses. The research material was based on the English etymological dictionaries, general explanatory dictionaries of the English language and special dictionaries of textile terminology. The lexical meaning of the English lexeme textile has undergone significant changes due to the historical development of the textile industry and the corresponding expansion of human knowledge, which affected the volume of the concept structure. The nuclear zone of the concept under examination is represented by three groups of nominal units, namely: material, process and result. The nuclear zone includes lexemes that are terminological units of the textile industry. The MATERIAL group is represented by the following lexemes: fibre, filament and yarn, the PROCESS group by weaving, knitting, staple, nonwoven, manufactured, felted, crocheted and spinnable, the RESULT group by cloth, fabric, garment, lace, embroidery, rug and waste. The peripheral zone of the nominal field of the concept is divided into the near and far periphery. The zone of the near periphery is represented by non-terminological lexemes related to the key lexeme on the basis of such semantic components as crossing threads and nonwoven. Among them, the following lexical units are singled out: contexture, intertexture, net, web, tissue, canvas, material, fibre, filament, yarn, cotton, bolt, thread, substance. The far periphery is represented by metaphors formed on the basis of similarity of action and phraseological units, for example, peaceweaver, fate-weaver, word-weaver.*

Key words: *concept, structure, component analysis, field model, nucleus, periphery.*

Вступ. Лінгвоконцептологія як один з ключових напрямів когнітивних лінгвістичних досліджень зосередила увагу науковців на детальному вивченні концепту. Одним з основних предметів дослідження сучасних лінгвістів є структура концепту, який вбачається як той, що має багатопшарову, багатокомпонентну організацію. Попри велику кількість наукових праць, що вивчають різноманітні англійські концепти, концепт TEXTILE досі не був детально та систематично описаний, що і обумовлює актуальність даної розвідки.

Визначення необхідності наукових досліджень у виході за рамки однієї дисципліни, що було зумовлено розквітом антропоцентричної

парадигми наприкінці 20 століття, привело до формування когнітивної лінгвістики, адже виникненню цього напрямку посприяли дослідження з когнітивної психології, психолінгвістики, комп'ютерної науки, теорії інформації, математичної логіки, антропології та ін. Лінгвістика в межах когнітивної наукової парадигми вивчає мову не тільки як внутрішню здатність людини, а ще й як надану ззовні, що нав'язує людині свій спосіб категоризації й *концептуалізації* світу [5, с. 32]. Так, концептуалізація стає одним з основних напрямів когнітивних досліджень мовознавства, а саме лінгвоконцептології. Вона сприяє утворенню концептуальної системи, ключовим поняттям якої є *концепт* [5, с. 403].

Визначення поняття концепт і досі викликає дискусії науковців. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень цього феномену, на сьогоднішній день немає єдиного вичерпного тлумачення. Відсутність однозначної дефініції терміну зумовлюється насамперед різними підходами лінгвістів, від лінгвокультурного до психологічного. Услід за Селівановою О. О., визначаємо концепт «як інформаційну структуру свідомості, різноsubstrатну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого» [5, с. 410].

Ще одним складним питанням лінгвоконцептології є структура концепту. Але, незважаючи на різноманітність уявлень про неї, більшість науковців дотримуються теорії саме польової моделі концепту. Тобто визначення структурних компонентів будь-якого концепту починається з виокремлення ядерної зони та периферії (ближньої та дальньої). Як зазначають дослідники, ядерна зона складається з поняттєвої складової, яка генералізує інформацію про об'єкт чи явище. Дослідження поняттєвої складової полягає у виокремленні семантично близьких сем, що інтерпретуються як єдина когнітивна ознака концепту [2, с. 169]. До зони периферії відносять менш значущі асоціації, дискурсивні смисли з низькою частотністю використання.

Об'єктом даного дослідження є англomовний культурологічний концепт TEXTILE. Предметом є засоби його вербалізації в англійській мові, ієрархічно структуровані за польовою моделлю концепту.

Метою дослідження є виявлення номінативного поля англomовного культурологічного концепту TEXTILE. Мета дослідження зумовлює наступні завдання:

- дослідження поняттєвої складової концепту TEXTILE;
- визначення номінативного поля зазначеного концепту.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом слугували етимологічні словники англійської мови, загальні тлумачні словники

англійської мови та спеціальні словники текстильної термінології. В дослідженні застосовувались методи етимологічного, дефініційного та компонентного аналізів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні концепт розглядається як структура, яка представлена ядрою та периферійною зонами, тобто визначаємо польову модель концепту TEXTILE.

На першому етапі задля ідентифікації ключових сем нами було використано дефініційний аналіз номінативних одиниць.

Загальні тлумачні словники англійської мови наводять наступні визначення терміну *textile*:

“**Textile**: a cloth made by hand or machine” [9];

“**Textiles** are types of cloth or fabric, especially ones that have been woven” [10];

“**Textile**: any type of cloth made by weaving or knitting” [14];

“**Textile**: any type of woven cloth that is made in large quantities – used especially by people in the business of making clothes” [12];

“**Textile**: a woven or knit cloth” [15].

“**Textile**: a fiber, filament, or yarn used in making cloth” [15].

Відзначається фактично однаковий семний склад дефініцій, адже майже кожна семема виявляє, по-перше, характерні для досліджуваного поняття методи та ПРОЦЕСИ його створення – weaving (woven), knitting, тобто виготовлення способом щільного приєднання перехресно переплетених ниток [7, с. 152] та в’язання; по-друге, РЕЗУЛЬТАТ цих процесів – cloth, fabric.

Тож, проаналізувавши вищезазначені визначення тлумачних словників, можемо виділити наступні ключові семми:

– семема, що позначає ткане полотно;

– семема, що позначає ткане полотно, яке виготовляється у великих кількостях та використовується людьми, які займаються виготовленням одягу;

– семема, що позначає в’язане полотно;

– семема, що позначає волокно, нитка або пряжа, що використовуються для виготовлення тканини.

Англомовні словники текстильної термінології на відміну від загальних тлумачних словників англійської мови, надають більш широке визначення лексеми *textile*, а саме:

“**Textile**: originally, a woven fabric; now applied generally to any one of the following:

1. Staple fibers and filaments suitable for conversion to or use as yarns, or for the preparation of woven, knit, or nonwoven fabrics.

2. Yarns made from natural or manufactured fibers.

3. Fabrics and other manufactured products made from fibers as defined above and from yarns.

4. Garments and other articles fabricated from fibers, yarns, or fabrics when the products retain the characteristic flexibility and drape of the original fabrics.” [11].

“**Textiles:** 1. All spinnable fibres and their wastes;

2. All laces, embroideries, rugs and woven, felted, knitted and crocheted fabrics” [13].

Дефініції термінологічних словників підкреслюють розширення лексичного значення лексеми, що вивчається. Так, до поняттєвих ознак концепту додаються наступні одиниці: до групи ПРОЦЕСІВ – staple, nonwoven, manufactured, felted, crocheted, spinnable, до групи РЕЗУЛЬТАТУ – garment, lace, embroidery, rug, waste.

Слід зазначити, що група поняттєвих ознак МАТЕРІАЛ (сировина) майже не відзначається в загальних тлумачних словниках на відміну від спеціальних термінологічних словників. Виключенням є словник Merriam-Webster, який додав відповідну дефініцію. Так, до групи МАТЕРІАЛІВ відносимо лексеми fibre, filament та yarn.

Отже, констатуємо значне збільшення семемного ряду після дослідження дефініцій термінологічних словників. Так, виокремлюємо наступні ключові семем:

– семема, що позначає штапельні волокна та їх відходи, нитки, придатні для перетворення або використання як пряжі, або для виготовлення тканих, в'язаних або нетканих матеріалів;

– семема, що позначає тканини та інші промислові вироби;

– семема, що позначає одяг та інші вироби, виготовлені з волокон, пряжі або тканин, що зберігають характерну гнучкість та драпірування вихідних тканин;

– семема, що позначає мережива, вишивки, килими та ткані, валяні, в'язані та пов'язані гачком тканини.

Зазначаємо відсутність великої кількості відмінностей у семному складі дефініцій загальних тлумачних словників. Підкресленням двома лініями ми виділили дескриптивні семи – woven, knit, made by hand or machine, nonwoven, staple, manufactured, spinnable, felted та crocheted, які відображають методи виробництва та отримання текстилю. Ключові семи, які нами були виділені підкресленням однією лінією, які позначають тканину/ткане полотно, а також волокно, нитку, пряжу, одяг, мереживо, вишивку та килим (cloth, fabric, fiber, filament, yarn, garment, lace, embroidery, rug), репрезентують отриманий продукт.

Також варто зазначити, що поява нових семем обумовлюється метонімічним зсувом, тобто перенесенням найменування з одного предмета на інший на основі суміжності або включеності даних

об'єктів в одну ситуацію. Так, ми спостерігаємо метонімічний зсув, який відбувається на основі перенесення найменування виробу на матеріал «тканина – волокна або нитки» (woven fabric – fibers and filaments). Подібне перенесення може відбуватися і у зворотному напрямку, наприклад пара визначень «тканина – одяг» (woven fabric – garments), в даному випадку відбувається перенесення найменування матеріалу на виріб [1, с. 39].

Наразі стає можливим виокремлення **ядерної зони** концепту, що вивчається. Нижчезазначені концептуальні ознаки репрезентують ядро номінативного поля концепту TEXTILE.

Розподіляємо їх сегментарно відповідно до групового розмежування поняттєвих ознак, описаного вище:

РЕЗУЛЬТАТ: тканина, полотно/одяг (fabric, cloth/garments); до даного сегменту відносимо й найменування різних типів текстильної продукції, тобто термінологічні одиниці текстильної промисловості (balanced cloth, braided fabric, broadcloth, homespun, silk, organza, velvet, corduroy, sateen, muslin, flannel, felt, brocade, poplin, damask, grosgrain);

ПРОЦЕС: тканий/нетканий (woven/nonwoven); придатний для виготовлення тканини або одягу (suitable for the preparation of woven, knit, or nonwoven fabrics, used in the business of making clothes);

МАТЕРІАЛ: пряжа (yarn).

Важливим етапом визначення номінативного поля концепту стає етимологічний аналіз ключових сем, а саме *textile* та *woven*.

За даними англомовних етимологічних словників лексема *textile* походить від латинського *textilis* зі значенням «*woven, that can be woven; a web, canvas, woven fabric, cloth, something woven*», тобто «*тканий; павутина, полотно, тканина*». Зазначається, що перше вживання лексеми *textile* в англійській мові було саме в значенні іменника та датується першою половиною XVII ст., а вже з середини того ж століття значення з об'єкта переноситься і на його характеристику (прикметник).

Woven, форма дієприкметника минулого часу англійської лексеми *weave*, прийшла в англійську мову з прагерманського *weban* та староанглійського *wefan* у значенні «*made by crossing threads over and under each other*», тобто «*виготовлений шляхом схрещування ниток*».

До **периферійної зони** концепту входять номінативні нетермінологічні одиниці, метафоричні та фразеологічні утворення.

Вважаємо за необхідне визначити синоніми номінативної лексеми концепту TEXTILE. Вивчення синонімічних лексем відіграє значну роль у дослідженні будь-якого концепту та організації його лексико-семантичного поля. Тож, розглянемо номінативні одиниці,

семантично спорідненні зі словом-репрезентантом *textile*. При формуванні синонімічних рядів, які утворюють синоніми певної лексеми, основною є наявність інтегрального компонента в структурі лексичного значення синонімічних одиниць. Внутрішня форма (етимологія) зазначеної лексеми вказує на перший ключовий компонент як *перехрещення ниток*. Синонімічний ряд з цієї інтегральною ознакою виглядає наступним чином: *contexture, intertexture, net, web, tissue, canvas, material*. Однак, виокремлення одного компонента перехрещення не є достатнім. Тому розглянемо наступний синонімічний ряд, побудований на основі інтегрального компонента *нетканий*: *fibre, filament, yarn, cotton, bolt, thread, substance*. Лексичні одиниці зазначених синонімічних рядів відносимо до **ближньої периферії** англomовного концепту TEXTILE.

За ствердженням Дж. Лакоффа концептуальна система в основі своїй метафорична [8; 23], тому важливим стає вивчення метафоричного переносу як ключового поняття процесу концептуалізації.

Одним з основних компонентів на основі якого будується ряд метафор досліджуваного концепту є процес *weaving* (ткання). Наведено наступні приклади: *reaseweaver* – *жінка, яка була одружена з представником ворожого племені з метою встановлення миру між ворогуючими групами*, *fate-weaver* – *міфологічна істота, які володіють здатністю впливати або контролювати Долю*, *word-weaver* – *поет*. Прослідковується, що основою метафоризації стала подібність за дією, тобто процес перехрещення, як при процесі ткання. Зазначені приклади відносимо до **дальньої периферії**.

Проведений аналіз концепту надав змогу стверджувати, що номінативні одиниці групуються за двома головними ознаками, а саме: ті, що обумовлюється насамперед рукотворним процесом (*weaving*), та ті, що обумовлюються результатом цього процесу – створенням певного артефакту (*textile*).

Висновки з дослідження. Як відомо, дослідження концепту починається з аналізу лексичних одиниць, що його репрезентують. Так, проведені нами етимологічний, дефініційний та компонентний аналізи дозволяють зробити наступні висновки: якщо спочатку лексичне значення лексеми *textile* обмежувалося визначенням її як тканого або в'язаного полотна/тканини, то історичний розвиток текстильної промисловості призвів до семантичного розвитку лексеми, розширення її значення до нетканих матеріалів, волокон, ниток, пряжі.

Наступним етапом стає дослідження структури концепту, побудова його номінативного поля. Ядро англomовного концепту TEXTILE представлено трьома групами номінативних одиниць, а саме: *матеріал, процес та результат*. До ядерної зони включені

лексми, які є термінологічними одиницями області текстильної промисловості. Зона ближньої периферії репрезентована нетермінологічними лексемами, спорідненими з ключовою лексемою на основі семантичних компонентів *перехрещення ниток* та *нетканий*. Зона дальньої периферії представлена метафорами, утворені на основі подібності за дією, та фразеологізмами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2018. Випуск 35–36. С. 61–68.
2. Ковальова К. О. Мотивуючі ознаки лінгвокультурологічного концепта TEXTILE в англійській мові. *Записки з романо-германської філології*. 2022. Випуск 1 (48). С. 33–40.
3. Плотнікова Н. Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2013. Випуск 1. С. 165–170.
4. Полюжин М. М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. Вип. 4. С. 214–224.
5. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. К., 1999. 148 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979.
8. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. 1980. 242 p.
9. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
10. Collins Online Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
11. Dictionary of Fiber and Textile Technology. Kosa, 7th edition, 1999. 258 p.
12. Longman Dictionary of Contemporary English URL: <https://www.ldoceonline.com/>
13. Louis Harmuth Dictionary of Textiles. Fairchild publishing company, New York, 1915. 175 p.
14. Online Oxford dictionary URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
15. Webster's Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com>